

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การแพทย์พื้นบ้านชาวม้งบนพื้นความเชื่อของชาวม้งในชุมชนหนองหอย

ชาวม้งในชุมชนหนองหอย มีความเชื่อในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติว่ามีความสัมพันธ์กับการเกิด แก่ เจ็บ และตายไปของมนุษย์ พวกเขาเชื่อว่าในทุกหนทุกแห่งจะมีเฝ้าดูแลสถานที่นั้นๆ อยู่เช่นในป่าก็จะมีผีป่าผีเขา ในหมู่บ้านก็จะมีผีบรรพบุรุษคอยดูแลหมู่บ้าน ภายในครอบครัวก็จะมีผีบรรพบุรุษประจำแซ่ตระกูลทำหน้าที่ดูแลคนในตระกูลอยู่เช่นเดียวกัน

ดังนั้นสำหรับชาวม้งแล้ว ผีบรรพบุรุษ คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนต้องการพยำเกรงและให้การนับถือ กราบไหว้เช่นสรวงบูชาไม่ให้ขาดตกบกพร่อง ในฐานะที่ผีเหล่านี้สามารถให้คุณให้โทษกับชาวม้งได้ และเป็นผู้มีพระคุณของชาวม้งเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ การเช่นสรวงบูชาผีบรรพบุรุษจึงเป็นแสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมเชิงความเชื่อต่างๆ เช่น ประเพณีปีใหม่ม้ง พิธีอ้วนึ่ง การเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษในทุกช่วงของชีวิต ตั้งแต่เกิด เติบโต มีงานทำ⁷⁴ โดยชาวม้งจะมีการประกอบพิธีการเกิดเมื่อมีเด็กเกิดในครอบครัว พิธีนี้จะจัดขึ้นหลังจากที่เด็กเกิดได้ 3 วัน เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่บรรพบุรุษว่าขณะนี้เด็กเกิดมาในครอบครัวอีก 1 คน ขอให้ช่วยปกป้องคุ้มครองเด็กคนนี้ด้วย หลังจากนั้นเมื่อเด็กเติบโตใหญ่ได้รับการศึกษา หลังจกามีการมีงานทำแล้วก็จะมีการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษเพื่อเป็นการบอกกล่าวว่าจะขณะนี้เด็กคนนี้มีงานทำแล้ว ขอให้ช่วยดูแลให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างราบรื่น ไม่ติดขัดด้วย

หลังจากที่มีอาชีพการงานแล้ว ก็ถึงวัยที่จะต้องมีการครอบครัว ในวันที่ทำพิธีแต่งงานก็จะมีการทำพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษเพื่อบอกกล่าวแก่เด็กคนนี้ได้เดินทางมาถึงอีกจุดหนึ่งของชีวิตแล้ว จะเริ่มสร้างครอบครัวใหม่แล้ว ขอให้บรรพบุรุษช่วยคุ้มครองดูแลครอบครัวใหม่ของเขาด้วย และเมื่อครอบครัวใหม่มีเด็กเกิดมา ก็จะมีพิธีการเกิดเช่นเดียวกันนี้อีก เป็นวัฏจักรของชีวิตชาวม้ง

การที่ชาวม้งจะสามารถสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูติผี วิญญาณ ได้นั้นต้องอาศัยหมอทรง ซึ่งหมอทรงคือผู้ทำหน้าที่ตัวกลางในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างโลกแห่งจิตวิญญาณกับโลกของมนุษย์ เป็นผู้นำสารของมนุษย์ไปบอกกล่าวเพื่อให้ผีทราบว่ามีมนุษย์ต้องการอะไร อยากให้ผีดูแล คุ้มครอง ให้ความช่วยเหลือหรือเยียวยาแก้ไขในเรื่องที่มนุษย์กำลังมีความทุกข์ร้อนอันเกิดจาก

⁷⁴ สัมภาษณ์นายหรือ เตะชะเลิศพนา. 9 กรกฎาคม 2554.

สาเหตุใด ๆ ก็ตามและผีก็จะให้ความช่วยเหลือแก่เหล่ามนุษย์ โดยมีข้อแม้ว่ามนุษย์จะต้องเช่นไหว้บูชาด้วยสัตว์ คือ หมู ไก่ หรือวัว ตามแต่ที่มนุษย์ได้บอกกล่าวหรือบนบานไว้

ชาวม้งในชุมชนหนองหอยเชื่อว่า ผีทั้งหลายไม่ได้มีเฉพาะผีดีหรือผีที่มีคุณ (ผีบรรพบุรุษ) กับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีผีร้ายที่หมายเอาชีวิตมนุษย์ด้วย ผีร้ายเหล่านี้จะอยู่ในป่าเขา ตามต้นไม้ใหญ่ ตามลำธาร หรืออยู่ในรูปของสัตว์ป่าคือเสือและมังกร หากมนุษย์เข้าไปในป่าแล้ว แสดงกิริยาอาการที่ไม่ดีต่อผี หรือลบหลู่ดูหมิ่นทั้งทางกายและทางวาจา ก็จะถูกผีทำร้ายจนถึงแก่ชีวิตได้ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในรูปของการเจ็บป่วย การหมดสติ และการวิกลจริต จนเสียชีวิตในที่สุด การกระทำโดยผีคือการเอาขวัญ (ปลี) ของมนุษย์ไป ซึ่งการที่จะช่วยเหลือผู้ถูกผีทำร้ายได้ ก็คือการประกอบพิธีอัวเน้ง โดยเชิญผีประทับร่างหมอทรง เพื่อนำสารจากมนุษย์ไปขอขมาผีเหล่านั้น และเช่นไหว้ด้วยสัตว์ คือ หมู ไก่ หรือวัว เพื่อแลกวิญญาณสัตว์ให้ไปอยู่กับผี และนำวิญญาณมนุษย์กลับเข้าสู่ร่างเดิม คนที่โดนผีทำร้ายก็จะหายจากอาการเจ็บป่วยในที่สุด

ชาวม้งมีความเชื่อในเรื่องของ “ขวัญ” มาก โดยชาวม้งเชื่อว่าขวัญคือหัวใจของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ขวัญเปรียบเสมือนสมองหรือเครื่องจักรตามแนวคิดของจักรกลนิยม หากร่างกายมนุษย์ไม่มีขวัญ ก็เปรียบเหมือนเครื่องจักรที่ไม่มีโปรแกรมก็ไม่ทำงาน เพราะฉะนั้นเมื่อขวัญหนีหายไปหรือขวัญถูกผีร้ายเอาไป เพราะมนุษย์ผลอไปลบหลู่ดูหมิ่นผีโดยมิได้ตั้งใจหรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็จะทำให้มนุษย์ผู้นั้นเกิดการเจ็บป่วยขึ้นได้ อาการเจ็บป่วยที่ชาวม้งเชื่อว่าเป็นเพราะขวัญหายนั้นจะไม่สามารถรักษาให้หายได้ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด ทั้งโดยการใช้สมุนไพรหรือโดยวิธีการทางการแพทย์แผนปัจจุบัน จะต้องมีการประกอบพิธีอัวเน้ง เพื่อบูชาผี ต่อร่องกับผีให้คืนขวัญหรือวิญญาณของมนุษย์กลับคืนมาสู่ร่าง และตอบแทนด้วยการมอบขวัญหรือวิญญาณของสัตว์คือ หมู ไก่ หรือวัวให้กับผีเป็นการแลกเปลี่ยนเท่านั้น

สำหรับชาวม้งในชุมชนหนองหอยแล้ว ความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ เรื่องของภูติผี วิญญาณและขวัญ การเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษในทุกช่วงของชีวิต การประกอบพิธีอัวเน้ง ยังคงมีการสืบทอดเป็นประเพณีที่ชาวม้งทุกคน ทุกครัวเรือนต่างก็ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง มาจนถึงปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ตลอดจนชาวม้งภายในชุมชนหนองหอยมาสรุปวิเคราะห์และอภิปรายผล โดยแยกเป็นประเด็น ดังนี้

องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง

การเจ็บป่วยตามความเชื่อของชาวม้งแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การเจ็บป่วยที่มองไม่เห็น (จือปู้ ตุ่มมือ) เป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นภายในร่างกาย ไม่สามารถมองเห็นจากภายนอกได้ ซึ่งชาวม้งเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของภูติผีหรือวิญญาณ การเจ็บป่วยที่มองเห็น (ปู้ ตุ่มมือ) เป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับส่วนที่เป็นร่างกายนอก สามารถสังเกตเห็นอาการเจ็บป่วยได้ชัดเจน ซึ่งชาวม้งเชื่อว่าไม่ได้เกิดจากการกระทำของภูติผีและวิญญาณ

หมอพื้นบ้านชาวม้งบ้านหนองหอย ประกอบด้วย

หมอผี(เน็ง) มี 2 ประเภท คือ หมอคาถา หมอที่ความชำนาญทางด้านการใช้คาถาอาคม ใช้เวทมนต์ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์สำคัญในการรักษา ผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยในชุมชน โดยเฉพาะอาการป่วยที่ไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดด้วยอาการภายนอก และหมอพิธีกรรมหรือหมอทรง คือ หมอที่มีความรู้ความชำนาญในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจให้กับผู้ป่วย เช่น พิธีเรียกขวัญ พิธีอ้วนนิ่ง เป็นต้น

ผู้ที่จะเป็นหมอผีได้นั้นชาวม้งเชื่อว่าเป็นลิขิตจากสวรรค์ ไม่สามารถกำหนดเองได้ โดยผู้ที่จะเป็นหมอผีนั้นมักจะมีอาการป่วยอย่างหาสาเหตุไม่ได้ รักษาอย่างไรก็ไม่หาย ซึ่งในตอนนั้นญาติก็จะให้ทดลองเป็นหมอผี โดยญาติจะจุดธูปเทียนและตีล่อบริเวณที่ผู้ป่วยนอนอยู่ ผู้ป่วยผู้นั้นก็จะมีอาการตัวสั่น หลังจากนั้นจะมีอาการเหนื่อยล้าและหลับไป เมื่อตื่นขึ้นมาก็จะมีอาการดีขึ้น ซึ่งจะมีการจุดธูปเทียนและตีล่อเช่นนี้ประมาณ 3-4 วัน และเมื่อหายป่วยแล้วผู้นั้นก็จะกลายเป็นหมอผีโดยสมบูรณ์ และไม่สามารถเลิกเป็นหมอผีได้จนกว่าจะตาย ทั้งนี้ผู้ที่เป็หมอผีนั้นเป็นได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย แต่เดิมชุมชนบ้านหนองหอยเก่ามีหมอผีหลายคน แต่ในปัจจุบันนี้เหลือเพียงไม่กี่คน และหมอผีที่จะสามารถเข้าทรงติดต่อกับวิญญาณได้นั้น ไม่มีแล้ว ส่วนใหญ่จะต้องไปให้หมอผีจากหมู่บ้านอื่นมาทำพิธีให้ในกรณีที่เป็นพิธีที่ต้องใช้หมอผีเข้าทรง⁷⁵

หมอสมุนไพร (กือซั่ว) หมอผู้มีความรู้ความชำนาญในการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคหรืออาการป่วย ผู้ที่เป็นหมอสมุนไพรทุกคนจะมีการทำหิ้งบูชาผียาสมุนไพร เมื่อต้องการนำยาสมุนไพรไปรักษาคนไข้ ก็จะต้องมีการทำพิธีขอยา โดยการให้คนไข้หรือญาติคนไข้นำธูปสามดอกมาไหว้ขอยาก่อน

⁷⁵ สัมภาษณ์นายซั่ว นทีไพรวัลย์. หมอสมุนไพร. 26 มิถุนายน 2554.

หมอสุมไพโรในชุมชนบ้านหนองหอยเก่ามีอยู่หลายคน ส่วนใหญ่แล้วมักจะได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรจากบรรพบุรุษและอาศัยประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรต่างๆ ด้วยตนเองเช่นนางช่าย นทีไพโรวัลย์ นางหมาย เตชะเลิศพนา และนางยิ่ง ถนอมวรกุล ในขณะที่นายช้วน นทีไพโรวัลย์ ผู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรจากบรรพบุรุษเช่นกันแต่ก็ได้ไปเรียนรู้การเป็นหมอสุมไพโรจากหมอชาวม้งที่จังหวัดสุโขทัย เมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยใช้เวลาเรียนประมาณ 1 ปี มีค่าเรียน(ค่าครู)ประมาณ 800 บาท ขั้นตอนการเรียนเริ่มจากการทำความเข้าใจกับสมุนไพรด้วยการออกไปตามป่าเขาเพื่อหาสมุนไพรกับครู เป็นการเรียนรู้ชนิด ลักษณะและสรรพคุณของสมุนไพรชนิดต่างๆ ซึ่งตอนที่เรียนอยู่ที่สุโขทัยก็ได้ทำการรักษาผู้ป่วยจำนวน 2-3 คน และหลังจากนั้นก็ได้อพยพมาที่ชุมชนหนองหอยซึ่งเป็นบ้านเกิดของนายช้วน แล้วจึงได้เริ่มบทบาทการเป็นหมอสุมไพโรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

หมอตำแย คือหมอผู้มีความชำนาญทางด้านการดูแลครรภ์ และการทำคลอด ตลอดจนการใช้ยาสมุนไพร ส่วนใหญ่แล้วหมอตำแยจะเป็นผู้หญิง ปัจจุบันหมอตำแยแทบไม่มีบทบาทในการทำคลอด เพราะความสะดวกสบายในการเดินทางและความเจริญทางด้านทางการแพทย์แผนปัจจุบันทำให้สตรีในชุมชนนิยมไปคลอดที่โรงพยาบาล

หมอฝังเข็ม คือหมอผู้มีความชำนาญด้านการรักษาโรคด้วยวิธีการฝังเข็ม ส่วนใหญ่จะได้รับการสืบทอดหรือเรียนรู้วิธีการฝังเข็มมาจากประเทศจีน

หมอนวด คือ หมอผู้มีความชำนาญด้านการนวดกดจุดเพื่อรักษาอาการปวดเมื่อยที่เกิดขึ้นตามจุดต่างๆของร่างกาย หมอประเภทนี้เรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง

วิธีวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้านชาวม้ง

หมอพื้นบ้านชาวม้งจะมีวิธีวินิจฉัยโรคหลายวิธี ส่วนใหญ่แล้วจะใช้วิธีซักถามอาการไปพร้อม ๆ กับการสังเกตอาการของผู้ป่วย รวมถึงการซักถามประวัติการเจ็บป่วยและวิถีชีวิตของผู้ป่วยร่วมด้วย เพื่อเป็นข้อมูลในการประกอบการวินิจฉัยโรค ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของการเจ็บป่วยที่แน่ชัด หากเป็นผู้ป่วยที่มีอาการฟกช้ำ อาการปวดบวมก็จะวินิจฉัยด้วยการคลำบริเวณที่ปวดหรือฟกช้ำ และวิธีสุดท้ายคือ การวินิจฉัยจากการทำนายหรือการเสี่ยงทายโดยใช้ ไก่ ไข่ไก่ ตะเกียบ และเมล็ดถั่ว

วิธีการรักษา

รักษาด้วยการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามอาการที่เจ็บป่วย เช่น ใช้หญ้าสามเดือนมาทาบให้ละเอียด แล้วนำมาพอกบริเวณที่มีแผลจากของมีคมบาด การดื่มน้ำต้มรากหญ้าคาเพื่อรักษาอาการปัสสาวะขัด เป็นต้น

รักษาด้วยกายบำบัด แบ่งได้เป็น 4 ลักษณะใหญ่ ๆ ได้แก่ การกดโดยใช้นิ้ว เป็นการใช้นิ้วกดตามจุดต่าง ๆ ของร่างกาย ส่วนใหญ่ใช้ในการรักษาโรคที่ต้องการให้เกิดการไหลเวียนของโลหิต การบิดหรือหนีบ เป็นการใช้นิ้วบิดหรือหนีบอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายเพื่อกระตุ้นให้เลือดลมเดินได้ดีขึ้น และคลายอาการปวดตามจุดต่าง ๆ ของร่างกาย มักใช้วิธีนี้ในผู้ป่วยที่เป็นหวัด และมีอาการตัวร้อน หนาวสั่น เหงื่อออกมาก การดูดโดยใช้อุปรกรณ์ เป็นการดูดเพื่อระบายหรือลดความร้อนภายในร่างกาย เพื่อขับพิษในร่างกายออกทางผิวหนัง และขับความร้อนภายในร่างกายให้ระบายออกทางผิวหนัง การเจาะเลือด เป็นการทำกายบำบัดรักษาอาการไม่สบายด้วยการเอาเลือดเสียออกจากร่างกาย มักใช้ในการรักษาอาการปวดท้อง จุกเสียด แน่นหน้าอก อาการที่เกิดจากการกินผิด

การรักษาด้วยการประกอบพิธีกรรม ส่วนใหญ่มักใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยที่ไม่ปรากฏอาการให้เห็นเด่นชัดหรือหาสาเหตุที่แน่ชัดไม่ได้ เช่น การให้พ่อบุญมาทำพิธีส้องขวัญ (เรียกขวัญ) การทำพิธีอัญเชิญ (เข้าทรง) และการเสี่ยงทาย เป็นต้น

แพทย์พื้นบ้านชาวม้งบ้านหนองหอย

จากการศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามทำให้ทราบว่า หมอพื้นบ้านชาวม้งในชุมชนหนองหอยมีหลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการที่ใช้ในการทำการรักษา มีทั้งหมอสมุนไพร หมอคาถา หมอผี หมอตำแย ทั้งนี้หมอสมนไพรส่วนใหญ่จะเป็นหมอคาถาด้วย ผู้ที่เป็นหมอพื้นบ้านชาวม้งนั้นมาจากทั้งการสืบทอดจากบรรพบุรุษและการเรียนรู้จากผู้ที่มีความรู้หรือเรียนรู้ด้วยตนเองโดยอาศัยประสบการณ์ ขั้นตอนในการรักษาจะเริ่มด้วยการซักถามประวัติของคนไข้และการสังเกตอาการ ทั้งนี้การรักษาด้วยสมุนไพรมักจะมีการใช้ตัวยาไม่เหมือนกันตัวยาก็จะใช้ได้ผลในการรักษาหรือไม่ขึ้นอยู่กับคนไข้ด้วย ปัจจุบันหมอพื้นบ้านชาวม้งที่ยังมีบทบาทต่อชุมชนหนองหอยอยู่ ได้แก่

หมอสมนไพร (ถือช้าว) คือหมอผู้มีความรู้ความชำนาญในการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคหรืออาการป่วย ผู้ที่เป็นหมอสมนไพรทุกคนจะมีการทำหิ้งบูชาผียาสมุนไพร เมื่อต้องการนำยา

สมุนไพรไปรักษาคนไข้ ก็จะต้องมีการทำพิธีขอยา โดยการให้คนไข้หรือญาติคนไข้นำรูปสามดอก มาไหว้ขอยาก่อน ค่าตอบแทนในการรักษาขึ้นอยู่กับคนไข้และญาติจะให้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเงิน ประมาณ 50-200 บาท แต่ถ้าหากจะเป็นต้องใช้สมุนไพรหายากก็อาจจะมีค่าใช้จ่ายสำหรับสมุนไพรเพิ่มมา ทั้งนี้หมอสมุนไพรจะไม่เรียกร้องค่าตอบแทนจากคนไข้เนื่องจากเป็น ข้อพึงปฏิบัติซึ่งหมอพื้นบ้านชาวม้งส่วนใหญ่จะยึดถือกันอยู่แล้ว เช่นเดียวกับการมีจรรยาบรรณแพทย์ของแพทย์แผนปัจจุบัน

หมอผี(หนึ่ง) หมอผีถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากชาวม้งยังคงยึดถือความเชื่อในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อเกิดการเจ็บป่วยชาวม้งในชุมชนหนองหอยจึงมักจะนึกถึงหมอผี ซึ่งมีทั้งหมอผีเข้าทรง หมอผีคาถา ส่วนใหญ่แล้วถ้าเป็นการเจ็บป่วยที่หาสาเหตุไม่ได้ก็มักจะให้หมอผีประกอบพิธีกรรมเพื่อเช่น ให้อาหาร หรือบางคนก็จะรักษาทั้งด้วยหมอสมุนไพรและหมอผีร่วมกัน โดยหมอสมุนไพรจะรักษาอาการป่วยทางกายด้วยยาสมุนไพร ในขณะที่หมอผีช่วยให้ผู้ป่วยมีกำลังใจด้วยการประกอบพิธีตามความเชื่อของชาวม้งเช่น พิธีเรียกขวัญ ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างเสริมกำลังใจของผู้ป่วยให้สามารถต่อสู้กับอาการป่วยได้

ค่าตอบแทนในการรักษาของหมอผีนั้นก็เช่นเดียวกับหมอสมุนไพรคือ ให้ขึ้นอยู่กับผู้ป่วยและญาติว่าจะให้ค่าตอบแทนอย่างไร แต่ค่าตอบแทนของหมอผี อาจจะแตกต่างจากของหมอสมุนไพรในบางกรณี เนื่องจากบางครั้งหมอผีก็จะได้รับค่าตอบแทนเป็น หมูหรือไก่ ที่ผู้ป่วยนำมาประกอบพิธีเช่น ให้อาหารพร้อมกับเงินจำนวนหนึ่ง ในขณะที่ค่าตอบแทนของหมอสมุนไพรส่วนใหญ่จะเป็นเงินเท่านั้น

การใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยตนเอง

เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ชาวม้งในชุมชนหนองหอยส่วนใหญ่จะรักษาอาการในเบื้องต้นด้วยตนเองก่อน โดยใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่เคยได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ อาการส่วนใหญ่ที่พบว่ามักจะรักษาด้วยตนเองได้แก่ อาการปวดท้อง เวียนศีรษะ บาดแผลที่เกิดจากการถูกของมีคมบาด การกินผิด อาการเกี่ยวกับเลือดลม เป็นต้น ซึ่งสมุนไพรส่วนใหญ่ก็มักจะมีปลูกไว้ภายในครัวเรือน หรือสามารถหาได้ในหมู่บ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านในชุมชนหนองหอยที่เป็นผู้สูงอายุทุกคนจะมีความรู้ในการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน เนื่องจากทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรมาจากบรรพบุรุษ แต่เด็กๆเยาวชนมีเพียงบางส่วนที่มีความรู้ในการใช้สมุนไพร แต่ก็ไม่ได้ต่อต้านการใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วย นอกจากนี้แล้วยังพบว่าแทบจะทุกครัวเรือนสามารถนำพืชผักที่ใช้ในบ้านมาเป็นสมุนไพรเพื่อรักษาหรือป้องกันการเกิดโรคได้ เช่น การดื่ม

น้ำผึ้งเพียงเล็กน้อยเพื่อหยุดอาการท้องเสีย⁷⁶ ดื่มน้ำต้มผสมยาสูบแทนน้ำชาเพื่อป้องกันการเป็นหวัด⁷⁷ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์⁷⁸ กลุ่มสตรีชาวม้งในชุมชนหนองหอยพบว่า ส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญเชื่อถือในการรักษาด้วยแพทย์พื้นบ้านและการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน แต่บางครั้งโรคบางโรคหากรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน จะสะดวกและเห็นผลในการรักษาได้เร็วกว่า เช่น การทำคลอดขาดผลจากอุบัติเหตุ โรคร้ายแรงบางชนิด เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อการแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง

จากการสอบถามทั้งผู้ที่เป็นหมอพื้นบ้านชาวม้งและชาวม้งในชุมชนหนองหอย ทำให้ทราบว่าระบบการแพทย์พื้นบ้านชาวม้งนั้นยังคงได้รับการยอมรับและยังคงใช้กันอยู่ในชุมชน ถึงแม้จะมีการไปรับการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่แล้วโรคที่ชาวม้งในชุมชนหนองหอยนิยมไปรักษาที่โรงพยาบาลนั้น มักจะเป็นอาการหรือโรคที่ต้องอาศัยความสะดวกรวดเร็วและเห็นผลในการรักษาทันที เช่น นายช้วน นทีไพรวัลย์หมอสุมุนไพรแห่งชุมชนหนองหอย ก็เคยไปรักษาที่โรงพยาบาล เป็นเวลาถึง 20 วัน เพื่อรักษาการป่วยด้วยโรคไข้มาลาเรียเมื่อตอนอายุ ประมาณ 20 ปี และคนในครอบครัวของนายช้วนเอง ก็เคยไปผ่าตัดสมองที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค 2 ครั้ง เนื่องจากอุบัติเหตุจากรถล้ม ทำให้ต้องผ่าตัดสมอง

“...นอนที่โรงพยาบาล 3 วัน ไม่ได้สติเลย หมอก็มาตรวจ ไปอย่างนั้นทุกวัน ทุกวัน เขาก็ยังไม่รู้สติตัว เลยเอายาต้มสมุนไพร จากที่บ้าน ไปให้กิน วันรุ่งขึ้นก็ลุก-นั่งได้ แต่ยังไม่พูดไม่ได้ ก็ต้องนอนที่โรงพยาบาลต่อ...”⁷⁹

ผลจากการวิจัยพบว่า ชาวม้งในชุมชนหนองหอยไม่ได้ปฏิเสธการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ก็ไม่ได้นำการยอมรับระบบการแพทย์แผนปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง ชาวม้งในชุมชนหนอง

⁷⁶ สัมภาษณ์นายสาคร เตชะเลิศพนา. 17 มกราคม 2553.

⁷⁷ สัมภาษณ์นายฟ่าง เมธาอนันต์กุล. 17 มกราคม 2553.

⁷⁸ สัมภาษณ์นางสาวลลิตเตชะเลิศพนา,นางวิจิตรา ธนอมวาริ,นางประทุม ยังชีพสุจริต,นางหม่าย เตชะเลิศพนา,นางสาวกานดา เตชะเลิศพนา,นางปราณี เตชะเลิศพนา,นางชาลีสา สุริยะคำ. 28 กันยายน 2553.

⁷⁹ สัมภาษณ์นายช้วน นทีไพรวัลย์. 19 มิถุนายน 2554.

หอยสามารถนำเอาวิธีการรักษาทั้งสองแบบมาผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดผลในการรักษาที่ดีที่สุดสำหรับพวกเขา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอาการของโรคและความจำเป็นในการรักษา บางกรณีอาจรักษาด้วยการใช้สมุนไพรควบคู่ไปกับการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือบางกรณีก็รักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน ไปพร้อม ๆ กับการประกอบพิธีกรรม เช่นกรณีของคนในครอบครัวนายชวที่ได้รับอุบัติเหตุนั้น ในช่วงที่ผู้ป่วยนอนไม่ได้สติดอยู่ที่โรงพยาบาล ญาติ ๆ ก็ได้ให้หมอผีมาทำพิธีเรียกขวัญ(ฮูปลี่) เพราะเชื่อว่าคนที่ผู้ป่วยนอนไม่ได้สติดูอยู่นั้น อาจเป็นเพราะ “ขวัญ” ไปตกอยู่ในที่เกิดเหตุ หากทางกลับมายังร่างไม่ได้ จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับมายังร่างของเจ้าของ “ขวัญ” นั้น จึงสรุปได้ดังนี้

ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปของสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนมีความเจริญเข้ามาสู่ชุมชนหนองหอย ระบบการแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง และความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านก็ยังคงอยู่ เพียงแต่ไม่ได้มีระบบการถ่ายทอดที่ดี ไม่มีใครรวบรวมให้เป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงแต่การเล่าการบอกเล่าต่อ ๆ กันมาเป็นคำพูดเท่านั้น นอกจากนี้แล้วการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการรักษาตามแบบแผนการแพทย์พื้นบ้านม้งยังคงจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่ม เนื่องจากจะต้องถ่ายทอดให้กับผู้ที่มีความประพฤติดี และสามารถปฏิบัติตามกรอบหรือข้อพึงปฏิบัติของหมอพื้นบ้านม้งได้เท่านั้น ทั้งนี้ชาวม้งในชุมชนหนองหอยยังคงมีความเชื่อในเรื่องของการรักษาอาการเจ็บป่วยทั้งทางกายและทางจิตใจ เช่นการทำพิธีเรียกขวัญในกรณีที่เจ็บป่วยจากการเกิดอุบัติเหตุ ต้องนอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาล แต่ครอบครัวของผู้ป่วยก็จะมีการทำพิธีเรียกขวัญควบคู่ไปด้วย และชาวม้งในชุมชนหนองหอยโดยเฉพาะผู้สูงอายุยังคงให้ความสำคัญกับการใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยตนเองรวมถึงรักษาให้สมาชิกในครอบครัวด้วย

การนำผลงานวิจัยไปใช้สอนในหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2

งานวิจัยเรื่อง การแพทย์พื้นบ้านชาวม้งในชุมชนหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยพื้นฐาน ผู้วิจัยร่วมกับคณะครู อาจารย์โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2 ได้นำผลงานวิจัยดังกล่าวไปบูรณาการเพื่อใช้ในหลักสูตรสถานศึกษา โดยจัดทำเป็นสาระการเรียนรู้ระดับประถมศึกษาในหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2554 เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึง แบบแผน ขั้นตอนการแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง ตลอดจนได้มีโอกาส เรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านม้ง เป็นการปลูกฝัง

ให้นักเรียนได้เรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง นำไปสู่การมีความรักและหวงแหน
ในวัฒนธรรมเพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นชาวม้ง⁸⁰

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อให้องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านชาวม้งซึ่งมีรากฐานมาจากความ
เชื่อดั้งเดิมของชาวม้ง ยังคงมีอยู่ไม่สูญหายไปจากชุมชน รวมถึงเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากชาวม้ง
ในรุ่นต่อ ๆ ไป ดังนี้

ระดับปัจเจก

ชาวม้งในชุมชนหนองหอยทุกคนต้องตระหนักว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมชนที่จะต้อง
อนุรักษ์และสืบทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรและองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง เพื่อ
รักษาไว้ซึ่งวิถีแห่งชาวม้ง และคงไว้ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชนม้ง
หนองหอย และร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน รองรับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่จะเกิดขึ้น
เมื่อมีการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมใหม่ ๆ และต้องเร่งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้เยาวชนรุ่นใหม่ใน
การรับมือกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนและ
สามารถนำเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อและองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน
สร้างชุมชนหนองหอยรุ่นใหม่ที่ยังสามารถคงความเป็นชาวม้งไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลง
ทางวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้น

ระดับชุมชน

ชาวม้งในชุมชนหนองหอยทุกคนต้องตระหนักถึงคุณค่าแห่งวิถีชีวิตแบบชาวม้ง ที่ยังคงให้
ความสำคัญกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรค ตลอดจนการให้ความเชื่อถือในระบบ
การแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง เพราะการที่ชาวม้งยังคงให้ความเชื่อถือในระบบการแพทย์พื้นบ้านก็จะ
ทำให้ตัวตนของหมอพื้นบ้านยังคงอยู่และมีบทบาทต่อชุมชนเหมือนที่เคยเป็นมา

⁸⁰ ผู้วิจัยและคณะครู โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ 2 บ้านหนองหอย ต.แม่แรม อ.แมริม จ.เชียงใหม่ ได้ร่วมประชุม
และจัดทำสาระการเรียนรู้ระดับชั้นประถมศึกษา เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2553 และวันที่ 8 กรกฎาคม 2554 เพื่อ
บูรณาการข้อมูลจากงานวิจัยเรื่อง การแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง : กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย
ต.แม่แรม อ.แมริม จ.เชียงใหม่ เข้าในหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งคณะครูฯ ได้เห็นชอบร่วมกันให้บรรจุเรื่องความรู้เกี่ยวกับ
สมุนไพรพื้นบ้านม้งเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่น สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์แล้ว

เมื่อมีความเชื่อถือนในหมอพื้นบ้านก็แสดงว่าความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ยังคงอยู่ เมื่อใดก็ตามที่มีการประกอบพิธีกรรมควรให้เยาวชนเข้าร่วม โดยอาจจะจัดให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสิ่งของที่ต้องใช้ในพิธีกรรมไปพร้อม ๆ กับผู้รู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยมีผู้รู้ในพิธีกรรมนั้น ๆ เป็นผู้ให้คำแนะนำที่ถูกต้องตามแบบแผนของชาวม้ง ถือเป็น การปลูกฝังให้เยาวชนมีความเข้าใจ มีความรักความผูกพันธวัชวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง เพื่อเตรียมความพร้อมให้เยาวชนเหล่านั้นเป็นผู้สืบทอดความรู้ต่อไป และควรเชิญปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านหรือสมุนไพรพื้นบ้านม้ง เข้าไปเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่เด็ก ๆ ในชั้นเรียน เป็นการทำให้เด็ก ๆ ในชุมชนได้ทราบว่า การแพทย์พื้นบ้านม้งมีแบบแผนอย่างไร และมีใครบ้างที่เป็นแพทย์พื้นบ้านในชุมชนของตนเองถือเป็นการยกย่องผู้รู้เหล่านั้น

นอกจากจะสร้างโอกาสในการเรียนรู้เรื่องของระบบการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรพื้นบ้านให้กับเยาวชนตามแนวคิดข้างต้นแล้ว ควรจะมีการจัดทำระบบสารสนเทศปราชญ์ชาวบ้านและระบบสารสนเทศสมุนไพรพื้นบ้านม้ง เพื่อให้ชนรุ่นหลังสามารถค้นคว้าได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งการจัดทำระบบสารสนเทศไว้จะเป็นระบบจะทำให้ข้อมูลไม่ตกลงสูญหายไปไหน การเพิ่มข้อมูลใหม่ ๆ ก็ทำได้สะดวกรวดเร็วและง่ายดาย ทั้งยังสามารถนำไปต่อยอดด้วยการนำภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้านม้งไปพัฒนาให้เกิดเป็นอาชีพได้อีกด้วย เนื่องจากปัจจุบันนี้กระแสธรรมชาติบำบัดกำลังได้รับความนิยม หากมีการพัฒนาสมุนไพรพื้นบ้านม้งที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน เช่นสมุนไพรที่ใช้ดื่มกับไก่เพื่อบำรุงสุขภาพ เป็นต้น

การสร้างสวนสมุนไพรพื้นบ้านม้งให้นักท่องเที่ยวเข้าชม โดยจัดอบรมความรู้เรื่องสมุนไพรให้เยาวชนในหมู่บ้านและให้เยาวชนเหล่านั้นเป็นผู้นำชม ก็ถือเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนหันมาสนใจสมุนไพรพื้นบ้านม้ง ทำให้เยาวชนมีความรักและภาคภูมิใจที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหนองหอยได้อีกแนวทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากข้อมูลการแพทย์พื้นบ้านม้งส่วนใหญ่เป็นคำบอกเล่าจากปราชญ์ชาวม้งที่เป็นผู้สูงอายุ ทำให้การสื่อสารเป็นไปได้ลำบาก การถอดความเป็นภาษากลางอาจทำได้ไม่ถูกต้อง และข้อมูลบางส่วนเป็นข้อมูลเชิงลึกจริง ๆ ที่ผู้รู้ไม่สามารถบอกเล่าให้คนที่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน จึงควรมีการทำวิจัยโดยนักวิจัยที่เป็นชาวม้ง หรือมีทีมวิจัยที่มีชาวม้งเป็นหลักก็จะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและได้ข้อมูลในเชิงลึกมากกว่าที่ผู้วิจัยได้ทำไว้